

Llum BRACHO LAPIEDRA

EL COMPORTAMENT IDEOLÒGIC
A TRAVÉS DE LA TOPONÍMIA
EN LA TRADUCCIÓ AMBIDIRECCIONAL
DE TEXTOS AMBIENTALS EN CATALÀ*

INTRODUCCIÓ

La toponímia és la part de l'onomàstica que estudia els noms propis geogràfics o dels llocs, altrament dits, topònims. La toponímia és un dels aspectes més complexos de la nomenclatura, ja que l'estudi dels topònims no només ens permet saber la seua història: quan i per què es va crear un topònim, el seu significat, si ha sofert modificacions, etc., sinó que, com en els antropònims, és també el signe d'identitat que caracteritza un lloc. Per això, el tractament de la toponímia pot tenir diverses lectures, com ara des d'un punt de vista funcional, cultural o ideològic:

«Així, els topònims poden ser analitzats com a elements amb valor cultural; també ho poden ser des d'un punt de vista polític, en la mesura que són els noms oficials d'un lloc, i a la vegada poden tenir un interès purament utilitari com el que es deriva de la fixació correcta dels límits d'una propietat en un registre o de la funció de guia per a la distribució de correspondència.» (GRAELLS I AL., 1999: 25)

En conseqüència, hem cregut interessant realitzar un estudi dels topònims i de la traducció toponímica en relació amb la seua vehiculació ideològica. En l'elaboració d'aquesta anàlisi s'ha fet servir un corpus que abraça un ampli ventall de gèneres mediambientals (manuals, fullets, llibres de text, informes, documents legislatius, etc.) i de graus d'especialització (també de textos divulgatius), a partir de la traducció ambidireccional de textos en català i altres llengües europees, produïts en diversos àmbits (l'administració, les empreses, les asso-

* Aquest article s'emmarca dins del Projecte del Ministeri d'Educació «Normas de traducción en el corpus COVALT: interferencia, normalización y creatividad», Ref. HUM 2006-11524.

ciacions, la premsa, etc.). En aquest sentit, cal assenyalar que el discurs mediambiental és un camp científicotècnic que es caracteritza per una gran presència toponímica per tal com aquest engloba un àmbit d'estudi que afecta tot el planeta. En total, els exemples que apareixen en aquest treball corresponen a 43 textos originals i les seues traduccions, encara que l'anàlisi comparativa dels productes traductors s'ha realitzat sobre un corpus bastant més ampli.¹ L'objectiu del treball que presentem és oferir un panorama descriptiu sobre la traducció toponímica en aquest camp científicotècnic i analitzar els factors i les causes ideològics que poden determinar les estratègies i les tècniques que han seguit els traductors en la consecució del seu treball.

CRITERIS TOPONÍMICS I DE TRADUCCIÓ

A l'Estat espanyol, la *Llei de bases de règim local* determina que els topònims s'han d'escriure en espanyol, excepte en les comunitats autònomes que tinguen una llengua pròpia, en les quals es podran escriure en aquesta llengua pròpia, en espanyol o en ambdues llengües. D'altra banda, «s'estableix que aquestes denominacions només tindran caràcter oficial quan s'inscriguin en el Registre d'Entitats Locals i es publiquen al *Butlletí Oficial de l'Estat*» (*op. cit.*: 26).

A les zones catalanoparlants, a la toponímia se li apliquen dos tractaments distints. Per un costat, a les Illes Balears (Llei 3/1986, de 29 d'abril) i a Catalunya (Llei 1/1998, de 7 de gener), la normativa estableix que la forma oficial dels topònims és únicament en català. En canvi, al País Valencià,² o Comunitat Valenciana, per raons de caràcter històric i sociolingüístic, la llei preveu dues formes de denomina-

1. En l'apartat de *Bibliografia del corpus* de la meua tesi doctoral (p. 326), es pot consultar la referència de tots els documents que conformen aquest corpus. Aquesta es troba en la pàgina web següent: http://www.tdx.cesca.es/TESIS_UJI/AVAILABLE/TDX-1115104-100816/bracho.pdf.

2. La denominació *País Valencià* respon a la «concepció moderna» de l'autonomia valenciana, tal com es recull al preàmbul de l'Estatut d'Autonomia (1994: 1). En aquest sentit, nosaltres la preferim a la de «Comunitat Valenciana» perquè és d'ús comú en els àmbits acadèmics, socials i polítics com a manifestació integradora dins de la cultura catalana.

ció toponímica oficial (Llei 4/1983, de 23 de novembre): una forma bilingüe, i una forma monolingüe, en català (en valencià) i en espanyol, depenent de la zona (*op. cit.*: 26). Sobre les formes bilingües, Vicenç M. Rosselló opina que:

«Tots els estudiosos i les societats internacionals d'onomàstica estan d'acord, en principi, a propugnar la falsedat i inconveniència de la duplicitat bilingüe. La pràctica ja és una altra cosa. [...] Ja he alludit abans als topònims «bilingües» que, tot i estar dins el terreny de la legalitat civil, no tenen cap trellat des del nostre punt de vista. Per altra banda, no crec que hi haja mai cap municipi de parla castellana que propugne la seua doble denominació oficial, en català i castellà. Seria massa. El bilingüisme retolador és una esquizofrènia col·lectiva: que la patesquen determinades autoritats, rai, però que ens la vulguen encomanar ja és una altra qüestió. Els organismes d'Obres Públiques (o del Govern Civil?) de la província d'Alacant tingueren la gran pensada de col·locar rètols bilingües a tots els municipis: *Benejúzar/Benejússer, Rojales/Rojals, Vergel/el Verger, Muro de Alcoy/Muro...* A banda de la ridícula i inutilitat del dispendi (els rètols eren acompanyats de cinc sagetes i un jou), és ben clar quin era, en la ment popular, el topònim seriós. Al capdavall, *diglossia*, aquest és el resultat, amb la consegüent minoració de la llengua secundària. L'ús de dobles denominacions, per tant, no pot ser defensat des de cap posició, ni científica, ni patriòtica, ni pragmàtica.» (ROSSELLÓ, 2004: 32-33)³

En conseqüència, la traducció de topònims segueix dos criteris bàsics al País Valencià: el de territorialitat i el d'historicitat. Si seguim el primer, els topònims que pertanyen a la zona castellanoparlant del País Valencià es queden en espanyol i els topònims que pertanyen a la zona valencianoparlant es queden en català, independentment de la llengua d'ús. Per exemple, el cas del topònim *Castelló de la Plana* (que pertany a la zona valencianoparlant), escrit en català o en espanyol, i el cas de *Villar del Arzobispo* (corresponent a la zona castellanoparlant), escrit en català o en espanyol. El criteri d'historicitat fa referència a la traducció dels topònims segons la tradició de la llengua a què es tradueix. Per exemple, un topònim pertanyent a la zona castellanoparlant, com ara *Toixa*, s'escriuria segons la seua forma en català,

3. Article publicat a *Materials de Toponímia (Mestratge de Toponímia. 1990-1991 (1995))* i reeditat en l'obra referenciada en la bibliografia.

mentre que un de la zona valencianoparlant, conservaria la seua forma original catalana, com en el cas d'*Albalat dels Sorells*.

Tanmateix, la Generalitat Valenciana segueix un tercer criteri, anomenat oficialista, per a la documentació oficial, segons el qual els topònims s'escriuen tal com apareixen en la *Denominació oficial dels municipis i altres entitats locals de la Comunitat Valenciana*, publicació que recull els topònims oficials del País Valencià i que es reedita anualment (LACREU i al., 1995: 56). Per exemple, *Alquerías del Niño Perdido* i *Valencia*, encara que pertanyen a la zona valencianoparlant, apareixen escrits oficialment en espanyol. A més a més, en els textos oficials i en els textos no oficials com ara els mapes, rètols, etiquetes o documents mercantils, cal usar la forma oficial i legal del topònim (GRAELLS i al., 1999: 27).

Els criteris que se segueixen en el tractament traductor de la toponímia distingeixen entre toponímia major (ciutats, viles i pobles) i toponímia menor (partides, llocs dits, etc.). Aquesta darrera es recull en els dos volums de *Toponímia dels pobles valencians* editats per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, conjuntament amb la Conselleria de Medi Ambient (LACREU i al., 1995: 57).⁴ Malgrat això:

«Aquesta consideració [la distinció entre toponímia major i menor] presenta un interès científic molt reduït. Al contrari: ha servit per excusar falles notables d'alguns investigadors que han tingut pesera d'acudir a les fonts completes, i potser difícils, de la toponímia, i han bastit teories gratuïtes partint de publicacions sempre insegures com són els Nomenclàtors oficials o les Enciclopèdies. Històricament no existeix cap diferència essencial entre els topònims acollits en aquestes obres, i batejats «majors», i els anomenats «menors»; car és evident que molts noms de pobles actuals, i fins de ciutats, eren topònims «menors» fa pocs anys; que, en canvi, topònims «majors» vénen cada dia a engrossir les files de la toponímia «menor», quan els pobles i les aglomeracions importants es despoblen i s'enrunen; i aquest fenomen s'ha produït a totes les èpoques de la història, i encara es desenvolupa sota els nostres ulls.» (MOREU-REY, 1999: 15)

4. Cal indicar que el nom d'aquestes conselleries ha canviat i que, actualment, es denominen Conselleria d'Educació i Conselleria de Cultura i Esports, i Conselleria de Medi ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge, respectivament.

Si continuem amb els criteris de traducció toponímica recomanats tant per la Generalitat de Catalunya com per la Generalitat Valenciana, pel que fa a la toponímia denominada major, es tradueix tant la part genèrica com la denotativa, si hi ha tradició en la llengua d'arribada. Per exemple, *riu Ebre* o *mar Mediterrània*. Si el genèric està toponimitzat, és a dir, transformat en part denotativa, no es tradueix. Per exemple, *aiguamolls de l'Empordà* (en català), *Aiguamolls de l'Empordà* (en espanyol) o, igualment, *les Tablas de Daimiel* (en català), *las Tablas de Daimiel* (en espanyol). En la toponímia menor, només es tradueix la part genèrica. Per exemple, *la platja del Perelló* (en català), *la playa de El Perelló* (en espanyol). Les divisions infra-regionals no es tradueixen. Per exemple, *L'Horta* (en espanyol) i *El Bierzo* (en català). Quant a la toponímia urbana, cal seguir la tradició de la llengua d'arribada (per exemple, *carrer de Xile*), i si no n'hi ha, cal adoptar la forma de l'original: *barri de Santa Cruz (Sevilla)* (GRAELLS i al., 1999: 29-31).

Tanmateix, en l'exemple que mostrem en la taula 1, extret d'un llibre de text del nostre corpus [1], es relacionen una sèrie de parcs naturals de l'Estat espanyol, inclòs algun de català. En la versió original espanyola, dels genèrics toponimitzats, n'hi ha un que s'ha deixat en la llengua d'origen: *Estany*, mentre que en el cas de l'*Arxipièlag de Cabrera* i de les *Islas Atlánticas Gallegas*, aquests s'han traduït a l'espanyol. En la traducció al català, al requadre de la dreta, dels genèrics toponimitzats, se n'han traduït al català *Mont Perdut* i *Illes Atlàntiques Gallegues*, i la resta ha quedat en la llengua original del topònim:

Ordesa y Monte Perdido, Aigües Tortes i Estany de Sant Maurici, Arxipièlag de Cabrera, Islas Atlánticas Gallegas, Picos de Europa, Sierra Nevada, Tablas de Daimiel	Ordesa i Mont Perdut, Aigües Tortes i Estany de Sant Maurici, Arxipièlag de Cabrera, Illes Atlàntiques Gallegues, Picos de Europa, Sierra Nevada, Tablas de Daimiel
---	---

Taula 1. Exemple extret del llibre de text *Ciencias de la Naturaleza. Comunidad Valenciana. 2º eso* (Picanya, Voramar/Santillana Educación SL, 2003) (esquerra) i el seu corresponent original en català.

Igualment, al Butlletí electrònic del DMA (Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya) [2], *els Aiguamolls de l'Empordà* (amb majúscules en versió original per influència de la forma ortotipogràfica espanyola) s'han traduït en la versió espanyola per *los Pantanales de la Ampurdán*. Mentre que en un altre Butlletí electrònic [3] (veg. taula 2), la tècnica ha estat mantenir el topònim original i afegir-hi el tipus de relleu de què es tractava.

Activitats a l'Albera	Actividades en el Parque Natural de l'Albera
Activitats al Cap de Creus	Actividades en el Parque Natural de Cap de Creus
Activitats de tardor i d'educació ambiental als Aiguamolls de l'Empordà	Actividades de otoño y de educación ambiental en Parque Natural dels Aiguamolls de l'Empordà
Activitats a les Illes Medes	Actividades en la Reserva Marina de les Illes Medes
Activitats al Delta de l'Ebre	Actividades en el Parque Natural del Delta de l'Ebre

Taula 2. Exemple extret del *Butlletí electrònic del DMA. Núm. 115* (Generalitat de Catalunya), Departament de Medi Ambient, 30.09.02 (esquerra) i la seua corresponent versió traduïda a l'espanyol.

TRACTAMENT DELS EXOTOPÒNIMS

Els exotopònims, o exònims, és a dir els topònims usats per una llengua concreta per referir-se a un territori fora a aquest àmbit lingüístic, són denominacions no oficials, però sí d'ús normal, sempre que tinguen tradició en llengua d'arribada (LACREU, 2000: 365). Així, quant a Estats, nacions i regions, per exemple, hi ha les formes: *Colòmbia*, *Veneçuela* i *Nova Anglaterra*. Les grafies diferents a les llatines se solen adaptar, com en el cas de *Txexènia*. Tanmateix, de vegades, n'hi ha que són tan coneguts en llengua original que es deixen com són. Per exemple, *Alexanderplatz* i *Trafalgar Square* (LACREU i al., 1995: 57-59).

De vegades, els problemes dels exotopònims estan relacionats amb les versions mediadores, és a dir, quan les adaptacions d'aquests topònims a la nostra llengua no es fan a partir de l'original, sinó d'una altra llengua.

[...] «Cal remarcar que en el cas de topònims que no tenen un equivalent tradicional, hem de partir de la forma original d'aquest i no fer servir ni adaptar formes provinents d'altres llengües, com tantes vegades s'ha fet amb els topònims catalans que, a partir de la seva forma castellana, s'han donat a conèixer arreu del món.» (GRAELLS I AL., 1999: 27)

Efectivament, en totes les versions trilingües del corpus estudiat (espanyol, català, anglès) de topònims catalans, la forma anglesa és calcada a l'espanyola (LACREU, 2000: 365). Per exemple, el topònim *Serra Gelada* [4], situat a Alacant, s'ha traduït a l'anglès i a l'alemany per *Sierra Helada*. Aquest també pot ser el cas del calc fonètic del topònim *Txernobil* [5b] [6b], en el qual, tot i que s'han adaptat algunes grafies a la forma transcrita catalana del topònim original, l'accentuació del topònim, que és incorrecta, ve influïda per la versió original espanyola dels textos originals: *Chernobil*. De tota manera, la majoria d'exotopònims no llatins ens arriben a través de l'anglès i és inevitable calcar les seues formes. És el cas dels topònims xinesos *Guandong, Shandong, Xheijiang, Jiangsu, Gansu, Qinghai, Ningxia i Xinjiang* [7], que en català han quedat exactament igual que en l'original anglès, encara que al lector català li pot costar una mica de pronunciar-los, ja que les grafies són les corresponents a la llengua anglesa. En l'exemple de la taula 3, però, detectar quina ha estat la llengua mediadora en la traducció d'un embassament xinès no resulta gens difícil [8]:

Actualment treballa en cinc països afectats per la construcció d'embassaments o canalitzacions fluvials: Brasil, Xile, Índia, Indoxina, Malàisia i, per suposat, en l'embassament de «Las Tres Gargantas» a Xina.

Taula 3. Exemple extret de la traducció catalana del *Butlletí/Boletín. Núm 5. El clima i el Roine /El clima y el Ródano* (Centre d'Estudis D'informació Ambiental. Institut Català de Tecnologia), abril 1998.

QÜESTIONS IDEOLÒGIQUES EN ELS TOPÒNIMS I ELS PARATOPÒNIMS

Incloem en aquest punt les qüestions toponímiques i les formades per elements que referencien topònims i que evidencien comportaments ideològics intencionats, ja que, seguint Marvin Harris,

«Sólo cuando se tiene en cuenta el comportamiento y se sitúa en el contexto de la situación material concreta podemos comprender las fuerzas que provocan que se piensen determinadas ideas y no otras.

No cabe duda de que el comportamiento y las ideas deben verse como elementos de una interrelación. A corto plazo, las ideas guían efectivamente la conducta pero, a largo plazo, es el comportamiento el que guía y da forma a las ideas.» (HARRIS, 2000: 26)

Totes les denominacions, també els topònims, parteixen d'una perspectiva concreta de representació del món a través dels nostres valors, de les nostres creences, actituds, etc. Ara bé, les ideologies poden exercir un poder mitjançant un comportament marcadament actiu, que es transmet tant en la producció com en la traducció de textos:

«Ideologies are representations of aspects of the world which can be shown to contribute to establishing, maintaining and changing social relations of power, domination and exploitation. This 'critical' view of ideology, seeing it as a modality of power, contrasts with various 'descriptive' views of ideology as positions, attitudes, beliefs, perspectives, etc. of social groups without reference to relations of power and domination between such groups.» (FAIRCLOUGH, 2003: 9)

Evidentment, la toponímia, com a petjada històrica de les llengües, no escapa a aquesta intencionalitat, però, com explica Miquel Nicolàs, tampoc no ho fa el seu estudi:

«Fins a quin punt, doncs, no hi ha una neutralitat primera de les formes toponímiques, sinó que aquestes, la seva replega sistemàtica i la seva posterior interpretació, no estan en general prefigurades per una determinada intencionalitat. La sospita és tan elemental que segura-

ment no mereix l'apellatiu d'hipòtesi, però pot ser útil a l'hora de representar-nos d'una manera més plausible els lligams complexos entre la toponímia i la història social de la llengua.» (NICOLÀS, 1998: 311)

Una mostra àmplia d'aquest comportament ideològicament intencional la tenim en la traducció dels topònims, sense que això vulga dir que en els textos originals no s'observeix una ideologia concreta de la representació territorial.⁵ Anthony Pym exemplifica molt clarament de quina manera aquesta representació determina la professionalitat dels traductors:

«El nombre en sí no puede ser neutral. La elección de “Everest” lleva consigo la autoría de los tibetanos y que los malos traductores fueron los nepalíes, mientras que “Chomolungma” coloca a los autores en el sur y a los malos traductores en el norte. [...] El uso de ciertos términos en tercera persona delata necesariamente la postura del autor del término, y por tanto, la de su traductor.» (PYM, 1992: 62 citat en MOYA, 2000: 58)

Tot seguit, presentem una representació de la manipulació ideològica que es pot dur a terme a través dels topònims, atès, doncs, que aquests responen a una manera d'entendre l'espai territorial. En primer lloc, en el cas del topònim *Catalunya*, segons observem al nostre corpus, en més d'un 75 % dels casos no es tradueix en les traduccions a l'espanyol. Aquesta tendència, Graells i altres la denominen, com hem vist, «criteri de territorialitat», segons la qual es manté:

«una certa actitud de resistència a l'hora de traduir els [topònims] propis [...] quan s'utilitza una llengua diferent de la pròpia. Aquest fenomen explica fets com la tendència de la premsa feta a Catalunya en castellà a mantenir els topònims catalans en la seva forma oficial» (GRAELLS i al., 1999: 27)

5. Un treball interessant, en aquest sentit, és el de Henri VAN HOOFF (1999), *Les noms de pays, de peuples et de lieux dans le langage imagé*, «Meta», vol. 44, núm. 2, ps. 312-370, en el qual es fa un estudi de l'ús figuratiu dels topònims i antropònims en francès, anglès i alemany i com es reflecteix aquesta subjectivitat en les altres llengües que formen part de l'anàlisi.

De la mateixa manera, quant al topònim *España*, en les versions originals en català es denomina majoritàriament *Estat espanyol*, però també *Estat*; en tot el corpus analitzat, no s'ha trobat en cap moment la forma *Espanya* en un original en català.⁶ Quan es fa servir *Estat espanyol* en l'original català, en la traducció a l'espanyol s'utilitza bé *España* (majoritàriament), bé *Estado español*. I quan es fa servir *Estat* en l'original català, en la traducció a l'espanyol s'utilitza majoritàriament *España* i només en un cas s'ha trobat l'ús d'*Estado Español* [sic]. En el cas contrari, en les versions originals espanyoles, els topònims que s'utilitzen per a referir-se a *España*, són, igualment, *España* de manera majoritària i només en un cas, s'utilitza *estado español* [sic]. Les traduccions al català d'aquests originals són, en el cas d'*España*, *Espanya* majoritàriament i *Estat espanyol*; mentre que en el cas d'*estado español* de la versió original espanyola, s'ha traduït al català: *estat espanyol* [sic]. En fem un resum a la taula 4:

<i>Català</i> → <i>Espanyol</i>		<i>Espanyol</i> → <i>Català</i>	
Estat espanyol	España/Estado español	España	Espanya/Estat espanyol
Estat	España/Estado Español (1 cas)	estado español (1 cas)	estat espanyol

Taula 4. Comportament traductor del topònim *Espanya* en la traducció ambidireccional entre versions espanyoles i catalanes.

També cal esmentar el cas particular del *País Valencià*, oficialment *Comunitat Valenciana*, i l'ús d'un topònim o un altre, segons la ideologia de l'emissor. Així, per exemple, el primer s'utilitza tant en espanyol com en català en els documents que pertanyen a partits polítics com Esquerra Unida del País Valencià (EUPV) o com el Partit Socia-

6. La diferència en l'ús del topònim *Espanya* o *Estat espanyol* ve marcada per un condicionament ideològic que té a veure amb la consideració del referent com a nació en el primer cas, i com a Estat plurinacional en el segon.

lista del País Valencià (PSPV), mentre que el segon es fa servir en documents corresponents al Partit Popular. Tanmateix, al PSPV també utilitzen sovint la forma *Comunitat Valenciana*, en espanyol i en català, fins al punt que les consideren totalment, i pragmàticament, equivalents, com s'observa en la traducció al català *en la nostra Comunitat Valenciana*, de l'original espanyol: *en nuestro País Valenciano* [9].

Una altra qüestió, també relacionada amb la sociolingüística, és el tractament normatiu dels topònims que, de vegades, apareixen escrits a partir de la fonètica pròpia del dialecte corresponent. En són bons exemples els topònims trobats en dos catàlegs: *Vacarisses* i *Fogueras de Montsoriu* [10].

D'altra banda, quant als exotopònims, també cal tenir present la denominació catalana, en comparació amb altres llengües d'altres nacions de l'Estat o dels seus topònims, com ara la traducció d'*A Coruña*, en espanyol per *la Corunya*, en català [11], i també la traducció d'*Euskadi* [12] o *País Vasco* [13] en espanyol, per *País Basc* [11] en català. En ambdós casos, s'observa una tendència en espanyol a denotar els trets lingüístics propis de la zona, mentre que, en català, la tendència és a conservar la tradició lingüística pròpia.

També considerem interessant el tractament dels topònims similars en la denominació, però que al·ludeixen a llocs geogràfics diferents. Nombrosos són els exemples d'aquest tipus: *València*, *London*, *Granada*, etc. que, de vegades, són homònimes i, de vegades, conserven formes lleugerament diferents per a llocs diferents, com és el cas de *Londres* (Anglaterra) i *London* (EUA). En aquest cas, cal tenir en compte, en primer lloc, la llengua en què s'hi fa referència; en segon lloc, si l'origen d'aquesta coincideix amb el del topònim al·ludit i, finalment, la llengua de què es tradueix. Per exemple, en el cas de *Lleó* (Espanya, França i Nicaragua), hem observat distints criteris de traducció en català. En el cas de la traducció al català, el *Lleó* d'Espanya, normalment es tradueix [14b]; el *Lleó* de França, de vegades sí: *Lleó* [15b] i de vegades no: *Lyon* [16a]; i, finalment, el *Lleó* de Nicaragua no s'ha traduït: *León* [17b]. Curiosament, dels exemples anteriors, els topònims no traduïts a la forma catalana (*León* i *Lyon*), en la versió original dels textos no estaven en la llengua que corresponia al topònim. L'excepció ha estat el topònim *Lleó* de França, la qual

cosa s'explica perquè apareix acompanyat de l'accident geogràfic *golf de i*, per tant, no hi ha lloc a error.

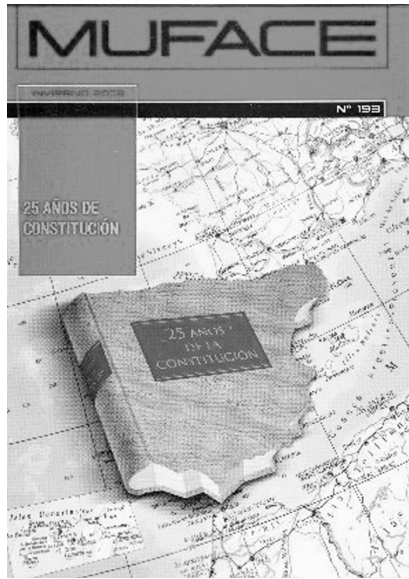
Per altre costat, també en l'àmbit internacional, ens trobem amb un problema de caire distint, com és la referència que s'estableix entre el topònim i el lloc geogràfic alludit. Així, hem observat casos com ara la traducció, d'altra banda bastant usual, de *Gran Bretanya* per *Reino Unido* [18] o a l'inrevés, de *U.K.* per *Gran Bretanya* [17]. No cal dir que, de fet, la Gran Bretanya no inclou Irlanda del Nord, i que, per tant, no s'alludeix al mateix territori. Com tampoc no és el mateix traduir l'*ex-URSS* per *Rusia* [18] ja que aquesta darrera no inclou tots els territoris que incloïa la primera. I finalment, la traducció inequivalent de *the Netherlands* per *Holanda* [19], en lloc de Països Baixos.⁷ Aquesta és una qüestió gens menyspreable; al contrari, a través de la denominació de llocs geogràfics es construeix una ideologia determinada, de la mateixa manera que amb la representació geogràfica, com s'explica en l'article de Pérez Garzón:

«Así, por insistir en un ejemplo clamoroso de nacionalismo del que no somos conscientes, somos el único país en cuya representación cartográfica se incluye otro Estado, el portugués. Los españoles tenemos la percepción de que la península ibérica nos pertenece, porque desde la escuela primaria venimos dibujando España con los contornos de unas costas portuguesas de las que nos apropiamos según el período histórico. Eso no ocurre en las representaciones cartográficas de ningún otro país.» (PÉREZ GARZÓN, 2001: 9)

Així doncs, la iconografia també ajuda a l'edificació d'un imaginari nacional i com a mostra la portada de la revista mensual que presentem a continuació. Es tracta de la revista que edita Muface, corresponent al mes de gener del 2004, en la qual es fa un homenatge a la Constitució espanyola arran de la celebració del seu 25è aniversari. La representació

7. Ovidi Carbonell (1999): *Traducción y cultura. De la ideología al texto* (Salamanca, Colegio de España), també fa referència a aquestes qüestions en relació amb la traducció de l'anglès a l'espanyol: «Recientemente pude seguir un debate en el diario El País entre una lectora y la "defensora del lector", en el que esta última daba la razón a la lectora sobre las implicaciones políticas de dejar el nombre de la ciudad Londonderry/Derry (Irlanda del Norte) de una manera o de otra en el TT español (*El País*, domingo, 3/9/96), pàg. 201».

de l'Estat espanyol incloent-hi tota la península ibèrica (també Portugal) i excloent altres territoris que sí que hi pertanyen, exagera sobradament el caràcter unitari territorial i, potser lingüístic, que en aquesta revista se li vol donar a Espanya i a la Constitució del 1978.

Il·lustració 1. Portada de la revista Muface corresponent a gener del 2004.

Un altre assumpte relacionat amb els topònims i la seua ideologia és el del tractament dels paratopònims. Quan parlem de paratopònims ens referim a aquelles formes que, no sent estrictament topònims, fan les seues funcions, al·ludint indirectament o directa a un topònim concret. És el cas, per exemple, quan s'esmenta a Espanya com a *Nación* [11a] o com a *territorio nacional* [20a], i també, quan es fa referència a Catalunya com a *al país*, *al nostre país* o a *casa nostra*. El problema ve amb la traducció d'aquestes nomenclatures a d'altres llengües i a d'altres receptors. Per exemple, quan es tradueix *Gobierno de la Nación* per *Govern de la Nació* [11], els receptors de la tra-

ducció entenen a quina nació es refereix? És una altra nació diferent a la seua? Què s'entén per nació? És el seu Govern o el Govern d'un altre lloc? De la mateixa manera, quan es tradueix *al nostre país* per *en nuestro país*, a quin país es fa referència? Què s'entén per país?⁸ En l'exemple que mostrem a continuació en la taula 5 [18], els receptors no tenen com a referència toponímica el mateix lloc geogràfic, precisament per la indefinició conceptual d'aquestes nomenclatures o, com explica Bassols (2001), per la convencionalitat que existeix entre autors/lectors i entre traductors/lectors. Perquè aquesta s'esdevinga «cal que acompleixi una sèrie de condicions lligades al seu ús. Per exemple, l'obligació de ser apropiat en el context en què apareix —altrament esdevé nul— o l'adequació a la intenció que el provoca i els efectes que pretén». (BASSOLS, 2001: 86)⁹

<p>Al nostre país es comercialitzen 4.000 especialitats farmacèutiques, quan l'Organització Mundial de la Salut de les Nacions Unides ha demostrat que amb 200 n'hi ha prou. A casa nostra els medicaments no es venen segons la prescripció mèdica, sinó en quantitats estandaritzades.</p>	<p>En nuestro país se comercializan 4.000 especialidades farmacéuticas, cuando la Organización Mundial de la Salud de las Naciones Unidas ha demostrado que con 200 es suficiente. En España, los medicamentos no se venden según prescripción médica, sino en cantidades estandarizadas.</p>
--	---

Taula 5. Exemple extret del llibre de MASSANÉS, R i J. MIRALLES (Fundació Terra): *Ecologia de cada dia. La guia més pràctica i senzilla per a ser un autèntic ecologista de cada dia* (Barcelona, Blume, 1995) (esquerra) i la seua traducció a l'espanyol.

8. Seguint la terminologia de Grice, estariem parlant d'una implicatura particularitzada, és a dir, que «se produce por el hecho de decir algo en un determinado contexto (es decir, su existencia y funcionamiento depende decisivamente del contexto) [...]» (M. Victòria ESCANDELL (1999² [1996]), *Introducción a la pragmática*, Barcelona, Ariel, p. 85).

9. El mot *país* (igual que amb *casa nostra*) és un terme ideològicament marcat, ja que depenen de qui el faça servir i per a què pot significar Catalunya o Espanya, en aquest context. De fet, van Dijk, en diu que «las ideologías són adquiridas, compartidas, utilizadas y modificadas socialmente por miembros de grupo y, por lo tanto, son un tipo especial de representaciones mentales compartidas» (Teun A. VAN DIJK (1999), *Ideología. Una aproximación multidisciplinaria*, traducció de Lucrecia Berrone de Blanco, Barcelona, Gedisa, p. 162).

Així mateix, aquest fenomen ocorre amb la traducció a altres llengües distintes del català i de l'espanyol, com ara l'anglès. Per exemple, en l'anàlisi que pertany a un sol document tipus¹⁰ [21] [22] [23] [24], quan en català es diu *a casa nostra*, en anglès hi ha tres possibilitats: *our home, in Catalonia, in Spain* (BRACHO, 2002: 58).

Un altre aspecte relacionat amb la ideologia és l'ordre en què s'esmenten els topònims o els paratopònims. En l'exemple que apareix en la taula 6 [25], els paratopònims es constitueixen en forma de punts cardinals per a explicar la direcció que prenen les aliances esmentades. Tanmateix, en català, en francès i en italià, la direcció de les aliances canvia de sentit i, es trastoca el sentit (de significat) de l'original anglès.

North-South and West-East alliances	aliances Nord-Sud i Est-Oest	alianzas norte-sur y oeste-este	alliances Nord-Sud et Est-Ouest	Nord-Süd-und West-Ost-Bündnisse	alleanze Nord-Sud ed Est-Ovest	alianças Norte-Sul e Occidente-Oriente
-------------------------------------	------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	--

Taula 6. Exemple extret de la declaració *The Lisboa Action Plan: from Charter to Action* (Campanya Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles, 1996). (D'esquerra a dreta: en anglès, català, espanyol, francès, alemany, italià i portuguès).

Una altra manera de fer al·lusió a un lloc geogràfic és a través dels gentilicis, per tal com en lloc d'esmentar el topònim, s'esmenten les persones que hi habiten. En canvi, sovint, ocorre el contrari, és a dir, que el que es vol evitar és justament el gentilici, a través de la denominació del topònim o paratopònim. N'és un bon exemple l'original català: «Segons estudis energètics de la Universitat de Berkeley, si cada un dels habitants de l'Estat espanyol canviés una bombeta d'incandescència de 100 W per una de fluorescent de baix consum de 20 W, es podria tancar una central nuclear». Tanmateix, les diferències que es detecten entre els originals i les traduccions també responen sempre a

10. Parlem de «document tipus» en referència a grups de textos que conserven les mateixes característiques (l'àmbit de producció, les llengües participants, la direccionalitat, el gènere textual, etc.).

una intencionalitat ideològica, com és el cas de la versió traduïda a l'espanyol de l'original anterior, on s'ha substituït *habitants de l'Estat espanyol* per *españoles*: «Según estudios energéticos de la Universidad de Berkeley, si cada español cambiase una bombilla incandescente de 100 vatios por una bombilla fluorescente de bajo consumo de 20 vatios, se podría cerrar una central nuclear» [18]. En cas contrari, però, també s'esdevé, com ara amb la traducció al català de l'original espanyol *zonas españolas*, per *zones de l'Estat espanyol* [26]. Les conseqüències que es deriven d'una manipulació o altra, segons la direccionalitat de la llengua, són la diferència que s'estableix d'acord amb el caràcter majoritari o no de la llengua. Per això, aquesta darrera traducció constitueix la pràctica del que els postcolonialistes denominen un compromís polític:

«Because there can be no final translation, translation itself may offer solutions to the problems it creates and repair the damages it causes. [...] We can add that the rewriting of the past through and in association with translation is also a re-scripting of the present and the future. Because of the necessity of renewing translations, translations is a cultural function that ultimately resists the fetishizing of cultural objects and cultural constructs — including the fetishizing of a national tradition. Translation acts to counter the petrification of images of the past, of readings of culture and tradition. Thus, translation is also potentially a perpetual locus of political engagement.» (TYMOCZKO, 2000: 43)

Per tant, la substitució del gentilici pel topònim (o a l'inrevés) és tècnica que s'ha detectat, al nostre corpus, amb una certa freqüència i que respon a raons de tipus ideològic, encara que no sempre és la mà del traductor la que respon a un comportament manipulador, sinó que, de vegades, són els autors mateixos que conformen la seua realitat, com veurem tot seguit. En l'exemple de la taula 7, extret del mateix llibre de text anterior [26], se cita un fragment pertanyent a la Constitució espanyola. El traductor, però, en lloc de traduir l'original espanyol, possiblement ha preferit documentar-se i anar directament a l'original, és a dir, a la Constitució espanyola, on l'article es refereix amb l'indefinit *tothom*— i en espanyol amb *todos*:

«Todos los españoles tienen derecho a disfrutar de un medio ambiente adecuado para el desarrollo de la persona, así como el deber de conservarlo. [...]» Constitución Española de 1978, Artículo 45.	«Tothom té el dret a disposar d'un medi ambient adequat per al desenvolupament de la persona, i el deure de conservar-lo. [...]» Constitució Espanyola de 1978, Article 45.
--	---

Taula 7. Exemple extret del llibre de text *Ciencias de la tierra y del medio ambiente* (2 bachillerato LOGSE) (Madrid, McGrau-Hill/Interamericana de España, SAU, 2001) (esquerra) i la seua traducció al català.

En aquest sentit, cal indicar que aquest canvi de *todos* a *todos los españoles* implica necessàriament un canvi semàntic del concepte legal, per tal com en la versió traduïda al català¹¹ (i també en la Constitució espanyola) d'aquest dret gaudeix tota persona afectada per la legislació espanyola, en tinga o no la nacionalitat, mentre que a la versió original espanyola, només els qui tenen la nacionalitat espanyola gaudeixen del dret al·ludit.

ERRORS TRADUCTORS EN LA TOPONÍMIA

D'acord amb Hurtado (2001: 289), considerem error traductor «una equivalència inadeguada para la tarea traductora encomendada». Els errors més freqüents que s'han produït en el tractament dels topònims són errors de coherència, calcs i falsos sentits toponímics. Tot i que n'hem vist alguns exemples en els apartats anteriors, a continuació, els expliquem amb més deteniment.

La coherència toponímica és la consecució al llarg d'un text en el seguiment d'un dels criteris de traducció toponímica, independentment del tipus de criteri, i d'acord amb el lloc corresponent a l'àmbit lingüístic català. En el cas de Catalunya, els criteris que s'han exposat en aquest treball són clars. Tanmateix, de vegades hi ha dubtes respecte de la traducció de la part genèrica en la denominada toponímia

11. Que la versió traduïda és la catalana s'explicita al llibre, editat a Madrid, a partir de l'experiència en dos instituts madrilenys.

major, com ara amb la traducció a l'espanyol de *Humedales de l'Empordà*, en contrast amb la de *l'estany de Sant Maurici*, en l'exemple que es mostra en la taula 8 [27]:

<p>Cadí-Moixeró, Zona Volcànica de la Garrotxa, Montseny, Montserrat, Cap de Creus, Aiguamolls de l'Empordà, Sant Llorenç del Munt i l'Obac, Ports i Delta de l'Ebre, més el parc nacional d'Aigüestortes i estany de Sant Maurici.</p>	<p>Cadí-Moixeró, Zona Volcánica de La Garrotxa, Montseny, Montserrat, Cap de Creus, Humedales del Empordá, San Llorenç del Munt i l'Obac, Ports i Delta de l'Ebre, más el parque nacional de Aigüestortes y estany de Sant Maurici</p>
---	--

Taula 8. Exemple extret del *Butlletí electrònic del DMA. Núm. 107* (Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient, 30.04.02) (esquerra) i la seua corresponent traducció a l'espanyol.

I també ocorre dins un mateix document tipus, com ara amb la traducció de *l'Espai Natural Aiguabarreig Segre – Cinca*, traduït a l'espanyol per *Espai Natural Aiguabarreig Segre – Cinca* [3] i per *Espacio Natural de la confluencia de los ríos Segre – Cinca* [28].

En el cas del País Valencià, com que hi ha tres criteris en el tractament dels topònims (l'historicista, l'oficialista i el territorialista), com hem vist més amunt, la coherència en l'elecció d'un dels tres no és sempre una cosa evident, com ara en l'exemple que mostrem en la taula 9 [29], en què fins i tot, hi ha topònims mal escrits en totes dues llengües, com en el cas de *Dènia* o de *La Vall d'Uixó*:

<p>Mejora de las infraestructuras de las líneas de Xàtiva-Alcoi, València-Madrid por Cuenca y València-Teruel, para poder aumentar la velocidad comercial.</p> <p>Potenciación de las cercanías en Alicante, mejorando la línea a Múrcia y creando una línea de Alicante a Villena y otra de Gandía a Dènia.</p>	<p>Millora de les infraestructures de les línies de Xàtiva-Alcoi, València-Madrid per Conca i València-Teruel, per a poder augmentar la velocitat comercial.</p> <p>Potenciació de les proximitats a Alacant, millorant la línia a Múrcia i creant una línia d'Alacant a Villena i una altra de Gandia a Dènia.</p>
--	---

<p>Creación de una línea de cercanías de Vinaroz a Castellón, con ramales a Onda y a La Vall d'Uixó y de aquí a València.</p> <p>Construcción de líneas de tranvía en superficie en grandes ciudades y también en recorridos interurbanos (Castelló-Grau-Benicàssim, Alacant-Aeroport; Elx-Crevillent, etc.</p>	<p>Creació d'una línia de rodalia de Vinaròs a Castelló, amb ramals a Onda i a La Vall d'Uixó i d'ací a València.</p> <p>Construcció de línies de tramvia en superfície en grans ciutats i també en recorreguts interurbans (Castelló-Grau-Benicàssim, Alacant-Aeroport; Elx-Crevillent, etc.</p>
---	---

Taula 9. Exemple extret del *Programa Marc de l'Entesa. Por un País Valencià més verde y més sostenible* [sic] (2003) (esquerra) i la seua traducció al català.

Finalment, també en relació amb els exotopònims, hem observat casos com els dels topònims Johannesburg, Kyoto, Tòquio o Bangla Desh,¹² amb què apareix un problema de coherència nomenclativa. Pel que fa al primer, hem observat exemples de *Johannesburg* [30b] i de *Johanesburg* [31]. En relació amb el segon, Kyoto i Kioto [31], fins i tot, dins d'un mateix text. Quant al tercer, Tokio [32c] i Tòquio [33c]. I, finalment, Bangla Desh [17b] i Bangladesh [26b]. En canvi, pel que fa a Bombay, és cert que en llengua anglesa, aquest topònim s'ha actualitzat per Mombay; igual que Peking s'ha transformat en Beijing, i això causa algun dubte en els traductors-editors.¹³ En conseqüència, ens podem trobar traduccions al català com ara [30b]: *Mumbai* (*abans Bombai*), traducció de l'original anglès *Mumbai* (*formerly Bombay*), o també la traducció al català: *Pequín* (*ara Beijing*) i més endavant trobar-nos amb *Pequín* al mateix text, malgrat l'aclariment del parèntesi.

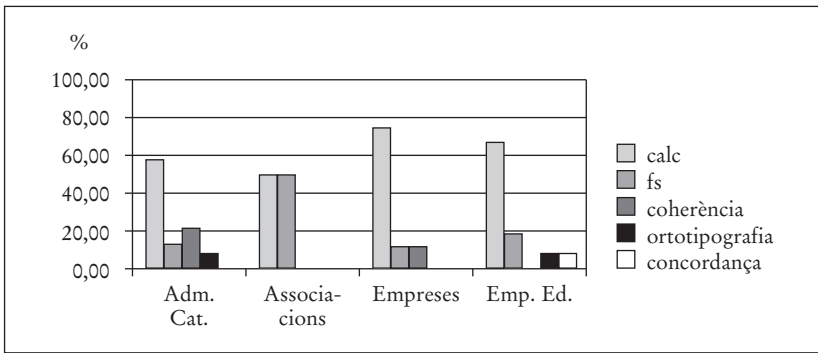
Els calcs toponímics són aquells noms de llocs geogràfics la forma gràfica dels quals és incorrecta en una llengua determinada, però que són utilitzats en aquesta per influència d'una altra llengua. Aquests calcs es produeixen, en un primer cas, per influència del català en l'espanyol, per exemple, quant a l'accentuació, com ara amb la traducció a l'espanyol *Rio+10* [27b] o la traducció del català *riu Mèder* per l'espa-

12. Aquestes denominacions apareixen en l'atles *El món interactiu* d'Enciclopèdia Catalana, CD-ROM (1996).

13. Una ampliació del tema es pot trobar a MOYA, 2000: 54-56.

nyola *rió Mèder* [34]. Però també ocorre a l'inrevés amb la traducció del topònim *Helsinki* [35], en anglès per *Helsinki*, en català i en espanyol. En altres casos, no és només una qüestió d'accents, com es pot observar amb les traduccions de l'espanyol *Júcar* al català: *Júcar* [36] i *Xúcar* [26].

Els calcs són l'error més habitual en tots els àmbits d'ús en què s'han produït aquestes traduccions, és a dir, dels errors toponímics detectats en cada àmbit, el calc ha estat el més nombrós, llevat del cas de les associacions, en què s'igualava el percentatge amb el fals sentit (gràfic 1).

Gràfic 1. Toponímia. Perfil de la distribució percentual de dades segons l'àmbit de traducció. El percentatges estan avaluats respecte de cada àmbit d'ús.

Aquesta anàlisi també s'ha dut a terme quant als gèneres textuais, els graus d'especialització i tenint en compte si la traducció era directa o inversa. En el cas dels gèneres textuais, en tots els casos els calcs superen el 50% dels errors en cada gènere textual. Quant al nivell d'especialització, el calc és l'únic error toponímic que es produeix en un nivell alt d'especialització; mentre que en els nivells mitjans i baix, supera el 50 per cent en comparació amb els altres errors que s'ocasionen. Finalment, quant a la direccionalitat de la traducció, el calc supera el 60% de casos en la traducció directa (al català) i arriba a un 50% en la traducció inversa (del català). Per tant, es pot afirmar que aquest tipus d'error és l'error toponímic més freqüent des de totes les perspectives estudiades.

Pel que fa als exotopònims, també es poden produir calcs de l'original, com ara en el cas del *G8 de Gênes* [37], en l'original francès,

traduït a l'espanyol per *G8 de Génova*, i a l'alemany per *G-8-Gipfel in Genua*, però que en català ha quedat com a l'original: *G8 de Gènes*. Quant a les sigles toponímiques, hem observat algun calc, però només en el cas del català com a llengua d'origen: *EEUU* [38a] i *USA* [39a]. Finalment, també s'originen calcs en les estructures sintàctiques dels paratopònims, com ara en la traducció anglesa de *the Middle and Far East* de l'exemple de la taula 10 [40]:

the Middle and Far East	Mitjà i Llunyà Orient	el Medio y el Lejano Oriente	Moyen et de l'Extrême-Orient	del Medio Oriente e dell'Estremo Oriente
-------------------------	-----------------------	------------------------------	------------------------------	--

Taula 10. Exemple extret de la *Declaration of Seville*, Campanya Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles. (D'esquerra a dreta: en anglès, català, espanyol, francès i italià).

Dels errors relacionats amb la toponímia, possiblement els falsos sentits siguin els més destacables per la seua importància, encara que la freqüència en què es produeixen siga molt menor. N'hem seleccionat alguns dignes de menció, per exemple, quan s'origina una confusió entre topònims que fan referència a accidents geogràfics diferents, com en el cas de la traducció de l'espanyol: *el Amazonas, una selva en agonía*, al català: *l'Amazones, una selva en agonía* [41b]. En aquest sentit, cal aclarir que en català, *l'Amazones* és el riu, mentre que la selva i la regió correspon a *l'Amazònia*. Tanmateix, encara més greu és la confusió de *l'ecuador* amb el país *Equador*, com ocorre en la traducció al català en un fullet de Bancaixa [42]. O fins i tot, confondre una ciutat amb una altra, com en la traducció al català (segona per l'esquerra) del cas que presentem tot seguit, a la taula 11 [43]:

Munster (Germany)	Munic (Alemanya)	Munster (Alemania)	Münster	Munster (Allemagne)	Munster (Germania)	Monastério (Alemanha)
-------------------	------------------	--------------------	---------	---------------------	--------------------	-----------------------

Taula 11. Exemple extret de *Cycling: the way ahead for towns and cities* (Comissió Europea, 1999). (D'esquerra a dreta: en anglès, català, espanyol, alemany, francès, italià i portuguès).

En resum, es pot observar que, quant als errors toponímics, es detecten, bàsicament, de tres tipus: errors de coherència, falsos sentits i calcs, essent aquests darrers els més habituals. Les raons que apunten a l'origen d'aquests errors, les podem trobar, per un costat en la influència que exerceixen les versions mediadores en les traduccions, i d'altre, en el cas concret del País Valencià, en la diversitat de criteris traductors pel que fa a la toponímia.

CONCLUSIONS

Els problemes traductològics relacionats amb la toponímia que hem detectat en el corpus analitzat són variats. En alguns casos, tenen a veure amb un problema de manca de documentació sobre les formes tradicionals en llengua d'arribada. En el cas particular del País Valencià, la diversitat de criteris traductors pel que fa a la toponímia dificulta encara més aquesta tasca. D'altra banda, hem de ressaltar la influència que tenen les llengües majoritàries, com ara l'anglès i l'espanyol, en l'adaptació dels exotopònims a les formes morfofonètiques catalanes, fins al punt de constituir formes vertaderament calcades. I també, la influència que exerceix l'espanyol en l'adaptació a altres llengües dels topònims catalans. A més a més, cal destacar que els errors toponímics més comuns es produeixen per calcs en les formes originals, per qüestions de coherència nomenclativa i per confusió amb altres denominacions.

D'altra banda, hem pogut observar de quina manera es pot detectar una determinada ideologia en l'ús d'uns topònims o altres. En aquest sentit, coincidim amb Miquel Nicolàs quan afirma que:

«la premissa és que els discursos històrics, incloent-hi els històrico-lingüístics i els toponímics, són susceptibles d'utilització ideològica i aconsegueixen de facto aquesta virtualitat en la immensa majoria dels seus resultats. És a dir, més enllà de l'aparent intenció de coneixement objectiu o neutral, són vehicles d'una visió del passat que s'adiu amb uns interessos del present.» (NICOLÀS, 1995: 1099)

És més, de la mateixa manera, hem vist diversos comportaments ideològicament intencionats a través de la traducció, com són l'ús de

paratopònims (genèrics, gentilicis, etc.) per tal d'evitar l'allusió directa del topònim original. I aquest ús implica sovint una interpretació pragmàtica errònia que pot modificar el significat global de la informació original.

REFERÈNCIES DELS EXEMPLES CITATS

- [1] a. DA (2003): *Ciencias de la Naturaleza. Comunidad Valenciana. 2º eso*, Picanya, Voramar/Santillana Educación SL.
 b. DA (2003): *Ciències de la Naturalesa. Comunitat Valenciana. 2n eso*, Picanya, Voramar/Santillana Educación SL.
- [2] a. Departament de Medi Ambient (2003): «Butlletí electrònic del DMA», núm. 126, Generalitat de Catalunya, 18.03.03 <mediamb@www3.gencat.es>.
 b. Departament de Medi Ambient (2003): «Boletín electrónico del DMA», núm. 126, Generalitat de Catalunya, 18.03.03 <mediamb@www3.gencat.es>
- [3] a. Departament de Medi Ambient, «Butlletí electrònic del DMA», núm. 115, Generalitat de Catalunya, 30.09.02 <mediamb@www3.gencat.es>
 b. Departament de Medi Ambient, «Boletín electrónico del DMA», núm. 115, Generalitat de Catalunya, 30.09.02 <mediamb@www3.gencat.es>
- [4] a. Els Verds/Los Verdes (2003): *Programa electoral de Los Verdes de Benidorm, 2003*, <<http://www.elsverds.net>> [consulta: maig 2003]
 b. Els Verds/Los Verdes (2003): *Programa electoral de Els Verds de Benidorm, 2003*, <<http://www.elsverds.net>> [consulta: maig 2003]
 c. Els Verds/Los Verdes (2003): *Electoral programme of the Green Party (Los Verdes) in Benidorm, 2003*, <<http://www.elsverds.net>> [consulta: maig 2003]
 d. Els Verds/Los Verdes (2003): *Wahlprogramm der Grünen (Los Verdes) in Benidorm, 2003*, <<http://www.elsverds.net>> [consulta: maig 2003]
- [5] a. Fundación Bancaja (1998): *La industria y el medio ambiente. Guía personal de nuevos valores ecológicos*, Madrid, Artegraf, SA; «Colección Bancaja y el medio ambiente».
 b. Fundació Bancaixa (1998): *La indústria i el medi ambient. Guia personal de nous valors ecològics*, Madrid, Artegraf, SA; «Col·lecció Bancaixa i el medi ambient».

- [6] a. Fundación Bancaja (1997): *La salud y el medio ambiente. Guía personal de nuevos valores ecológicos*, Madrid, Artegraf, SA; «Colección Bancaja y el medio ambiente».
- b. Fundació Bancaixa (1997): *La salut i el medi ambient. Guia personal de nous valors ecològics*, Madrid, Artegraf, SA; «Col·lecció Bancaixa i el medi ambient».
- [7] a. LESTER R. BROWN (2001): *Dust Bowl Threatening China's Future*, Earth Policy Institute, May 23, 2001-2, <<http://earth-policy.org/Alerts/Alert13.htm>> [consulta: gener 2004]
- b. LESTER R. BROWN (2001): *L'erosió del vent amenaça el futur de la Xina*, 29 de maig del 2001, <<http://www.unescocat.org/alerta2.html>> [consulta: gener 2004]
- [8] Centre d'Estudis d'Informació Ambiental (1998): *El clima i el Roine /El clima y el Ródano*, «Butlletí/Boletín», núm 5 (abril), Institut Català de Tecnologia, <<http://terrabit.ictnet.es>> [consulta: maig 2003]
- [9] a. PSPV, *Resoluciones del 9º Congreso Nacional del PSPV-PSOE*, <http://www.pspv.psoe.es/elpspv/documentos_internosc.asp> [consulta: maig 2003]
- b. PSPV, *Resoluciones del 9é Congrès Nacional del PSPV-PSOE*, <http://www.pspv.psoe.es/elpspv/documentos_internos.asp> [consulta: maig 2003]
- [10] a. TFM (1996): *Projecte de la Biblioteca «Pompeu Fabra», Mataró (Barcelona)*, <http://www.tfm.es/obres_mes_rep.html> [consulta: gener 2004]
- b. TFM (1996): *Proyecto de la Biblioteca «Pompeu Fabra», Mataró (Barcelona)*, <http://www.tfm.es/obres_mas_rep.htm> [consulta: gener 2004]
- [11] a. Jefatura del Estado, *Ley 15/2002, de 1 de julio, por la que se declara el Parque Nacional marítimo-terrestre de las Islas Atlánticas de Galicia*, BOE 157, de 2-7-2002, Ministerio de la Presidencia, <<http://www.boe.es/g/es>> [consulta: maig 2003]
- b. Cap de l'Estat, *Llei 15/2002, d'1 de juliol, per la qual es declara el Parc Nacional maritimoterrestre de les Illes Atlàntiques de Galícia*, «BOE» 157, de 2-7-2002, Ministerio de la Presidencia, <<http://www.boe.es/g/es>> [consulta: maig 2003]
- [12] CCOO (2000): *Guia d'acció sindical en medi ambient/Guía de acción sindical en medio ambiente*, Germanía; «Colección bártulos».
- [13] Centre d'Estudis d'Informació Ambiental (1999): *El dia després /El día después*, «Butlletí/Boletín», núm 13 (febrer), Institut Català de Tecnologia, <<http://terrabit.ictnet.es>> [consulta: maig 2003]
- [14] a. Gas natural, *Memòria Mediambiental 2001*, <<http://portalgn.gasnatural.com/servlet/ContentServer?pagename=OpenMarket/XceleRate/Render&c=Page&cid=1018254871639>> [consulta: maig 2003]

- b. Gas natural, *Memoria Medioambiental 2001*, <<http://portalgn.gasnatural.com/servlet/ContentServer?pagename=OpenMarket/Xcelerate/Render&infile=futuretense.ini&c=Page&cid=1054568983074#>> [consulta: maig 2003]
- c. Gas natural, *Environmental Annual Report 2001*, <<http://portalgn.gasnatural.com/servlet/ContentServer?pagename=OpenMarket/Xcelerate/Render&infile=futuretense.ini&c=Page&cid=1027509171479>> [consulta: maig 2003]
- [15] a. European Environment Agency (1999): *State and pressures of the marine and coastal Mediterranean environment*, <http://reports.eea.eu.int/medsea/en/medsea_en.pdf> [consulta: maig 2003]
- b. Generalitat de Catalunya (2000): *Estat i pressions del medi marí i costaner mediterrani*, <<http://www.gencat.es/mediamb/sosten/pressions.pdf>> [consulta: maig 2003]
- c. Ministerio de Medio Ambiente (2001): *Estado y presiones del medio ambiente marino y del litoral del Mediterráneo*, <<http://reports.eea.eu.int/ENVSERIES05/es/caps-0-1>>; <<http://reports.eea.eu.int/ENVSERIES05/es/cap-2>>; <<http://reports.eea.eu.int/ENVSERIES05/es/cap-3>>; <<http://reports.eea.eu.int/ENVSERIES05/es/cap-4>>; <<http://reports.eea.eu.int/ENVSERIES05/es/caps-5-7>> [consulta: maig 2003]
- [16] a. Junta de Residus, Generalitat de Catalunya, EIMA (2000): *Empreses i transport*, núm. 1, <<http://www.junres.es/eima/1.html>> [consulta: setembre 2003]
- b. Junta de Residus, Generalitat de Catalunya, EIMA (2000): *Empreses i transport*, núm. 1, [versió espanyola] <<http://www.junres.es/eima/1.html>> [consulta: setembre 2003]
- [17] a. DA (2002): *Vital Signs 2002*, Worldwatch Institute, Nova York, W.W. Norton & Company.
- b. DA. (2002): *Signes vitals 2002*, Worldwatch Institute, Centre Unesco de Catalunya.
- [18] a. R. MASSANÉS i J. MIRALLES (Fundació Terra) (1995): *Ecologia de cada dia. La guia més pràctica i senzilla per a ser un autèntic ecologista de cada dia*, Barcelona, Blume.
- b. R. MASSANÉS i J. MIRALLES (Fundación Tierra) (1995): *Ecología de cada día. La guía más práctica y sencilla para ser un auténtico ecologista de cada día*, Barcelona, Blume.
- [19] a. FERNANDO CASADO (2003): *WEHABs: Between Action and Empty Words*, «Focus 2004», 21/01/2003 <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata03/342C35AC0A7BD631C1256CA00046F447?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
- b. FERNANDO CASADO (2003): *WEHAB: entre la acción y las palabras*

- vacías*, «Focus 2004», 21/01/2003 <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata02/D003AD9AD53FEDFFC1256CA00046F3E3?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
- c. FERNANDO CASADO (2003): *WEHAB: entre l'acció i les paraules buides*, «Focus 2004», 21/01/2003 <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata01/BD56D8B1461F42EFC1256CA00044E0E9?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
- [20] a. Jefatura del Estado, *Ley 43/2002, de 20 de noviembre, de sanidad vegetal*. 21-11-2002, Ministerio de la Presidencia, <<http://www.boe.es/g/es>> [consulta: maig 2003]
 b. Cap de l'Estat, *Llei 43/2002, de 20 de novembre, de sanitat vegetal*, «BOE» 279, de 21-11-2002, Ministerio de la Presidencia, <<http://www.boe.es/g/es>> [consulta: maig 2003]
- [21] Departament de Medi Ambient, (2000): *Aigua: gestionar l'escassetesa*, «Medi ambient, tecnologia i cultura», núm. 25 (gener), Generalitat de Catalunya, <<http://www.gencat.es/mediamb/revista/rev25-0.htm>> [consulta: novembre 2003]
- [22] Departament de Medi Ambient (2000): *Democràcia ambiental*, «Medi ambient, tecnologia i cultura», núm. 26 (juny), Generalitat de Catalunya, <<http://www.gencat.es/mediamb/revista/rev26-0.htm>> [consulta: novembre 2003]
- [23] Departament de Medi Ambient (2000): *El futur dels espais naturals*, «Medi ambient, tecnologia i cultura», núm. 27 (novembre), Generalitat de Catalunya, <<http://www.gencat.es/mediamb/revista/rev27-0.htm>> [consulta: novembre 2003]
- [24] Departament de Medi Ambient (2000): *Globalització, empreses i consum crític*, Medi ambient, tecnologia i cultura, núm. 28 (desembre), Generalitat de Catalunya, <<http://www.gencat.es/mediamb/revista/rev28-0.htm>> [consulta: novembre 2003]
- [25] a. Comissió Europea (1996): *The Lisboa Action Plan: from Charter to Action. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, <<http://www.sustainable-cities.org/keydocs.html>> [consulta: maig 2003]
 b. Comissió Europea (1996): *Le plan d'action de Lisbonne: de la Charte à la pratique. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, <<http://www.sustainable-cities.org/keydocs.html>> [consulta: maig 2003]
 c. Comissió Europea (1996): *Der Lissabonner Aktionsplan: Von der Charta zum Handeln. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, <<http://www.sustainable-cities.org/keydocs.html>> [consulta: maig 2003]
 d. Comissió Europea (1996): *Il Piano d'Azione di Lisbona: dalla Carta*

- all'Azione. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, <<http://www.sustainable-cities.org/keydocs.html>> [consulta: maig 2003]
- e. Comissió Europea (1996): *Plano de Acção de Lisboa: da Carta à Acção. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, <<http://www.sustainable-cities.org/keydocs.html>> [consulta: maig 2003]
- f. Comissió Europea (1996): *El Plan de actuación Lisboa: de la Carta a la acción. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, <<http://www.sustainable-cities.org/keydocs.html>> [consulta: maig 2003]
- g. Comissió Europea (1996): *Carta de Lisboa. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, <<http://www.gva.es/bolbaite/valehtml/lisboa.htm>> [consulta: maig 2003]
- h. Comissió Europea (1996): *El Pla d'Acció de Lisboa: del paper a la pràctica. Campaña Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles*, Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient, <<http://www.sustainable-cities.org/keydocs.html>> [consulta: maig 2003]
- [26] a. D. CALVO, M.T. MOLINA i J. SALVACHÚA (2001): *Ciencias de la tierra y del medio ambiente, 2 bachillerato LOGSE*, Madrid, McGrau-Hill/Interamericana de España, SAU, 2a ed.
- b. D. CALVO, M.T. MOLINA i J. SALVACHÚA (2001): *Ciències de la terra i del medi ambient, 2 batxillerat LOGSE*, Madrid, McGrau-Hill/Interamericana de España, SAU, 1a ed.
- [27] a. Departament de Medi Ambient, «Butlletí electrònic del DMA», núm. 107, Generalitat de Catalunya, 30.04.02, <mediamb@www3.gen.cat.es>
- b. Departament de Medi Ambient, «Boletín electrónico del DMA» núm. 107, Generalitat de Catalunya, 30.04.02, <mediamb@www3.gen.cat.es>
- [28] a. Departament de Medi Ambient, «Butlletí electrònic del DMA», núm. 114, Generalitat de Catalunya, 15.09.02, <mediamb@www3.gen.cat.es>
- b. Departament de Medi Ambient, «Boletín electrónico del DMA» núm. 114, Generalitat de Catalunya, 15.09.02, <mediamb@www3.gen.cat.es>
- [29] a. L'Entesa (2003): *Programa Marc de l'Entesa. Por un País Valenciano más verde y más sostenible*, <<http://www.entesa.com/index1.htm>> [consulta: maig 2003]
- b. L'Entesa (2003): *Programa Marc de l'Entesa. Per un País Valencià més verd i més sostenible*, <<http://www.entesa.com/index1.htm>> [consulta: maig 2003]
- [30] a. LESTER R. BROWN (2001): *Eco-economy. Building an Economy for the Earth*, Earth Policy Institute, Nova York, W.W. Norton & Company.

- b. LESTER R. BROWN (2002): *Ecoeconomia. La construcció d'una economia per a la terra*, Earth Policy Institute, Centre Unesco de Catalunya.
- [31] Centre d'Estudis d'Informació Ambiental (2002): *Antenes mòbils/Antenas móviles*, «Butlletí/Boletín», núm. 47 (juny), Institut Català de Tecnologia.
- [32] a. SADRUDDIN AGA KHAN (2002): *Earth on the market*, «Le Monde diplomatique. MondeDiplo.com» (December), <http://mondediplo.com/2002/12/08ecology?var_recherche=Aga+Khan> [consulta: gener 2004]
 b. SADRUDDIN AGA KHAN (2002): *Le développement durable, une notion pervertie*, 2002, «Le Monde diplomatique», (Décembre), <http://www.monde-diplomatique.fr/2002/12/AGA_KHAN/17153> [consulta: gener 2004]
 c. SADRUDDIN AGA KHAN (2002): *El desenvolupament durador, una noció alterada, [pervertida; correcció posterior]*, «Le Monde diplomatique. "mondiplo.com" edició en llengua catalana», 28 de gener 2003, <<http://www.mondiplo.com>> [consulta: gener 2004]
- [33] a. DARRYL D'MONTE (2003): *Asias's «dark» cities*, «Focus 2004», 05/02/2003, <http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata03/E72149219EFB579CC1256CC40061245C?opendocument> [consulta: desembre 2003]
 b. DARRYL D'MONTE (2003): *Las ciudades «oscuras» de Asia*, «Focus 2004», 05/02/2003, <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata02/5087DE2F2972E67FC1256CC4006263B6?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
 c. DARRYL D'MONTE (2003): *Les ciutats «fosques» de l'Àsia*. «Focus 2004», 05/02/2003, <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata01/A019338CDB2E8E79C1256CC40062633E?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
- [34] a. Departament de Medi Ambient, «Butlletí electrònic del DMA», núm. 122, 15.01.03, Generalitat de Catalunya, <mediamb@www3.gencat.es>
 b. Departament de Medi Ambient, «Boletín electrónico del DMA», núm. 122, 15.01.03, Generalitat de Catalunya, <mediamb@www3.gencat.es>
- [35] a. MARK WALLER (2002): *The North forgets often that local organising in the South is neither new nor a creation of development aid*, «Inter Press Service» 15/10/2002, <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata03/B2192AEA165D3276C1256C530057EC42?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
 b. MARK WALLER (2002): *El Norte olvida a menudo que el asociacionismo local en el Sur no es ni un fenómeno nuevo ni una creación de la*

- ayuda al desarrollo*, «Inter Press Service», 15/10/2002, <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata02/D9FEC89D741CA28FC1256C5300588F38?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
- c. MARK WALLER (2002): *El Nord oblida sovint que l'associacionisme local al Sud no és ni un fenomen nou ni una creació de l'ajuda al desenvolupament*, «Inter Press Service» 15/10/2002, <<http://213.4.109.168/serveis/00000110.nsf/bibldata01/9697A03F630C39F9C1256C5300588EF3?opendocument>> [consulta: desembre 2003]
- [36] Centre d'Estudis d'Informació Ambiental (2002): *Decidir junts/Decidir juntos*, «Butlletí/Boletín», núm. 44 (març), Institut Català de Tecnologia.
- [37] a. AGNÈS SINAI (2002): *Douteux partenariat pour l'Afrique*, «Le Monde diplomatique», (Décembre), <<http://www.monde-diplomatique.fr/2002/12/SINAI/17152>> [consulta: gener 2004]
- b. AGNÈS SINAI (2002): *Johannesburg und der Weltgipfel. Ein Exempel für nicht nachhaltige Entwicklung*, «Le Monde diplomatique. Die deutschsprachige Ausgabe der französischen Monatszeitung für internationale Politik», Nr. 6929 vom 13.12.2002, Seite 19, 327 Dokumentation, <<http://www.monde-diplomatique.de/pm/2002/12/13/a0066.text.name,ask7y872Q.n,4>> [consulta: gener 2004]
- c. AGNESE SINAI (2002): *Una sospechosa asociación para el desarrollo africano*, «Le Monde diplomatique, edición española» (Diciembre).
- d. AGNES SINAI (2003): *Dubtosa col·laboració en favor d'Àfrica*, «Le Monde diplomatique. "mondipomatic.com" edició en llengua catalana», 8 de gener 2003, <<http://www.mondipomatic.com>> [consulta: gener 2004]
- [38] a. Fundació Terra (1999): *Energia fotovoltaica*, Perspectiva ambiental. Suplement de Perspectiva escolar, núm. 16 (setembre) <<http://www.ecoterra.org/html/cat/perspectiva/perspe.html>> [consulta: maig 2003]
- b. Fundació Terra (2000): *Energía fotovoltaica*, Perspectiva ambiental. Suplemento de Perspectiva escolar, núm.16 (Otoño) <<http://www.ecoterra.org/html/cat/perspectiva/perspe.html>> [consulta: maig 2003]
- [39] a. LGAI, Technological Center (2001): *Centre de Compatibilitat Electromagnètica (EMC) LGAI* (juny) <<http://www.lgai.es/img/fotos/EMC.pdf>> [consulta: maig 2003]
- b. LGAI, Technological Center (2001): *Centro de Compatibilidad Electromagnética (EMC) LGAI* (octubre), <<http://www.lgai.es/img/fotos/CENTRO%20EMC.pdf>> [consulta: maig 2003]
- c. LGAI, Technological Center (2001): *Electromagnetic Compatibility Center (EMC) LGAI* (octubre), <<http://www.lgai.es/img/fotos/EMC%20Center.pdf>> [consulta: maig 2003]

- [40] a. Comissió Europea (1999): *Declaration of Seville*, Campanya Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles, <<http://www.sustainable-cities.org/regconf.htm>. <http://www.gencat.es/mediamb/eng/sosten/sevilla.htm>> [consulta: maig 2003]
- b. Comissió Europea (1999): *Déclaration de Séville*, Campanya Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles, <<http://www.sustainable-cities.org/regconf.htm>> [consulta: maig 2003]
- c. Comissió Europea (1999): *Declaración de Sevilla*, Campanya Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles, <<http://www.sustainable-cities.org/regconf.htm>> [consulta: maig 2003]
- d. Comissió Europea (1999): *Dichiarazione di Siviglia*, Campanya Europea de Ciutats i Pobles Sostenibles, <<http://www.sustainable-cities.org/regconf.htm>> [consulta: maig 2003]
- e. Comissió Europea (1999): *Declaració de Sevilla*, Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient, <<http://www.gencat.es/mediamb/sosten/sevilla.htm>> [consulta: maig 2003]
- [41] a. Fundación Grupo Eroski (2003): *Espacios salvajes. Cada vez más reducidos y amenazados*, «Consumer», n° 64, marzo 2003. <http://revista.consumer.es/web/es/20030301/medioambiente/> [consulta: gener 2004]
- b. Fundación Grupo Eroski (2003): *Espais salvatges. Cada vegada més reduïts i amenaçats*, «Consumer», núm. 64, març 2003. <http://revista.consumer.es/web/ca/20030301/medioambiente/> [consulta: gener 2004]
- c. Fundación Grupo Eroski (2003): *Espazio basatiak. Leku txikiagoak, mehatxu handiagoak*, «Consumer», 64.zbk., 2003ko Martxoa. <http://revista.consumer.es/web/eu/20030301/medioambiente/> [consulta: gener 2004]
- d. Fundación Grupo Eroski (2003): *Espacios salvaxes. Cada vez máis reducidos e ameazados*, «Consumer», n° 64 marzo 2003. <http://revista.consumer.es/web/ga/20030301/medioambiente/> [consulta: gener 2004]
- e. Fundación Grupo Eroski (2003): *Espais salvatges. Cada vegada més reduïts i amenaçats*, «Consumer», núm. 64, març 2003. <http://revista.consumer.es/web/va/20030301/medioambiente/> [consulta: gener 2004]
- [42] a. Fundación Bancaja (1999): *El espacio y el medio ambiente. Guía personal de nuevos valores ecológicos*, (febrero), Madrid, Artegraf, SA; «Colección Bancaja y el medio ambiente».
- b. Fundació Bancaixa (1999): *L'espai i el medi ambient. Guia personal de nous valors ecològics*, (febrer), Madrid, Artegraf, SA; «Collecció Bancaixa i el medi ambient».
- [43] a. Comissió Europea (1999): *Cycling: the way ahead for towns and cities*, <http://europa.eu.int/comm/environment/cycling/cycling_en.

- htm>; <http://europa.eu.int/comm/environment/cycling/cycling_en.pdf> [consulta: maig 2003]
- b. Comissió Europea (1999): *En bici, hacia ciudades sin malos humos*, <http://europa.eu.int/comm/environment/cycling/cycling_es.pdf> [consulta: maig 2003]
- c. Comissió Europea (1999): *Fahrradfreundliche Städte: vorwärts im Sattel*, <http://europa.eu.int/comm/environment/cycling/cycling_de.pdf> [consulta: maig 2003]
- d. Comissió Europea (1999): *Villes cyclables villes d'avenir*, <http://europa.eu.int/comm/environment/cycling/cycling_fr.pdf> [consulta: maig 2003]
- e. Comissió Europea (1999): *Città in bicicletta, pedalando verso l'avvenire*, <http://europa.eu.int/comm/environment/cycling/cycling_it.pdf> [consulta: maig 2003]
- f. Comissió Europea (1999): *Cidades para Bicicletas, Cidades de Futuro*, <http://europa.eu.int/comm/environment/cycling/cycling_pt.pdf> [consulta: maig 2003]
- g. Comissió Europea (1999): *Anar en bicicleta*, Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient, <<http://www.gencat.es/me diamb/sosten/bici.htm>> [consulta: maig 2003]

BIBLIOGRAFIA

- Margarida BASSOLS (2001): *Les claus de la pragmàtica*, Vic, Eumo.
- Llum BRACHO (2002): *Polítiques traductològiques en la divulgació de textos científics*, dins *The Language of International Communication. Actes del V Congrés Internacional sobre Llengües per a Finalitats Específiques*, 2001, Canet de Mar, Universitat de Barcelona, ps. 56-60.
- Llum BRACHO (2004): *La traducció en el discurs mediambiental en llengua catalana: anàlisi i caracterització d'un corpus ambidireccional* (tesi doctoral). [Consulta en línia: <http://www.tdx.cesca.es/TDX-1115104-100816/>]
- Norman FAIRCLOUGH (2003): *Analysing Discourse*, Londres / Nova York, Routledge.
- Jordi GRAELLS i al. (1999): *Criteris de traducció de noms, denominacions i topònims*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura; «Criteris Lingüístics», núm. 3.
- Marvin HARRIS (2000): *Teorías sobre la cultura en la era posmoderna*, traducció de S. Jordán, Barcelona, Crítica.
- Amparo HURTADO (2001): *Traducción y traductología*, Madrid, Cátedra.

- Josep LACREU (2000⁵ [1990]): *Manual d'ús de l'estàndard oral*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Universitat de València.
- Josep LACREU i al. (1995): *Criteris lingüístics*, València, Generalitat Valenciana, Conselleria d'Educació i Ciència; «Propostes lingüístiques», núm. 2.
- Enric MOREU-REY (1999² [1989]): *Els nostres noms de lloc*, Mallorca, Moll.
- Virgilio MOYA (2000): *La traducción de los nombres propios*, Madrid, Cátedra.
- Miquel NICOLÀS (1995): *El recurs a la toponímia: implicacions metodològiques per a la història social de la llengua*, dins *Materials de toponímia II*, Vicenç M. ROSELLÓ/Emili CASANOVA (eds.), València, Denes/Universitat de València/Generalitat Valenciana, ps. 1.097-1.107.
- Miquel NICOLÀS (1998): *La història de la llengua catalana: la construcció d'un discurs*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Juan Sisinio PÉREZ GARZÓN (2001): *Los mitos fundacionales y el tiempo de la unidad imaginada del nacionalismo español*, «Historial Social», núm. 40, ps. 7-27.
- Vicenç M. ROSELLÓ (2004): *Toponímia, geografia i cartografia*, València, Universitat de València.
- Maria TYMOCZKO (2000): *Translation and Political Engagement*, «The Translator», vol. 6, núm. 1, ps. 23-47.

LLUM BRACHO LAPIEDRA
Universitat Politècnica de València